

Sročnost s dvorodnim imenicama u hrvatskom jeziku

Ivošević, Sanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:958159>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Sanja Ivošević

**Sročnost s dvorodnim imenicama
u hrvatskom jeziku**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Sanja Ivošević
0009080234

Sročnost s dvorodnim imenicama
u hrvatskom jeziku

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Filozofija

Mentor: doc. dr. sc. Anastazija Vlastelić

Rijeka, 15. rujna 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD.....	6
2. SROČNOST U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU	8
2.1. Vrste sročnosti	8
2.2. Realizacije sročnosti na jezičnim razinama	9
3. IMENICE.....	10
3.1. Rod imenica	10
3.1.1. Leksički, referencijalni i gramatički rod.....	11
3.2. Vrste imeničke deklinacije	12
3.2.1. Odnos sklonidbenih vrsta i rodova.....	13
3.3. Zbirne imenice	13
3.3.1. Sročnost s imenicama <i>braća, gospoda, vlastela i djeca</i>	14
3.3.2. Sročnost s imenicama na <i>-ad, -adija, -arija i -urlija</i>	15
3.3.3. Sročnost s ostalim zbirnim imenicama	15
4. DEFINIRANJE RODA SROČNOŠĆU.....	16
5. IMENICE KOLEBLJIVA RODA.....	18
5.1. Hibridne imenice	19
5.2. Dvorodne imenice	22
5.3. Epiceni.....	26
5.4. Defektivne imenice.....	28
6. POSUĐENICE KOLEBLJIVA RODA.....	30
7. SROČNOST I DVORODNE IMENICE	32

7.1. Sročnost s imenicama <i>budala, izdajica, mušterija, kukavica, varalica</i> i <i>propalica</i>	32
7.1.1. Usklađenost u rječnicima	34
7.2. Sročnost s imenicama <i>bol</i> i <i>glad</i>	34
7.2.1. Usklađenost u rječnicima	35
8. ZAKLJUČAK	37
9. POPIS LITERATURE	39
10. SAŽETAK.....	42

1. UVOD

Tema je ovoga rada sročnost u dvorodnim imenicama. Sročnost se definira kao „slaganje riječi u rečenici prema rodu, broju, osobi i padežu“ (Babić 1998: 11). Dvorodne imenice posebna su skupina imenica kolebljiva roda. One se definiraju kao imenice „koje se zbog različitih razloga mogu slagati s metama dvaju rodova“ (Pišković 2011: 146).

Sročnost je vrlo izazovna sintaktička tema, a obuhvaća široko područje. Tema je odabrana zato što dvorodne imenice pripadaju skupini „problematičnih“ imenica te zbog toga u njihovoj uporabi postoje brojni izazovi.

Cilj je ovoga rada opisati moguće nejasnoće pri određivanju roda dvorodnih imenica, odnosno u sročnosti s ostalim rečeničnim članovima s kojima ta riječ ostvaruje tu gramatičku vezu. U vezi s dvorodnim imenicama postoje nedosljednosti u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika, pa su takve imenice i zbog toga izazovne za proučavanje.

U radu je u obzir uzeta relevantna literatura o rodu imenica, vrstama imeničkih deklinacija te odnosu sklonidbenih vrsta i rodova. Posebno su istaknute i zbirne imenice te, osim dvorodnih imenica, i ostale imenice kolebljiva roda, točnije hibridne i defektivne imenice te epiceni. Nadalje, na konkretnim je primjerima objašnjeno radi li se o semantičkoj, sintaktičkoj ili semantičkoj i sintaktičkoj sročnosti s imenicama kao što su *izdajica*, *mušterija* i *varalica*. Također, na primjerima su prikazane imenice *glad* i *bol*. Imenica *glad* može biti muškoga i ženskoga roda, a imenica *bol* ženskoga roda kada je u pitanju duševna bol ili muškoga roda kada je u pitanju tjelesna bol.

Osnovna je literatura korištena za izradu ovoga rada *Gramatika roda* (2011) Tatjane Pišković, *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku* (1998) Stjepana

Babića i *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* (2005) Vladimira Anića. Korištene su i *Gramatika hrvatskoga jezika* (2005) Josipa Silića i Ive Pranjkovića te *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika* (1990) Eugenije Barić i suradnika. Također, korišten je *Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika* (2015) te *Hrvatski jezični portal*. Ostala literatura te izvori pobrojani su na kraju rada. Korpus za analizu čine članci s internetskog portala *Večernji list* prikupljeni od 10. listopada 2012. do 10. rujna 2020. Primjeri iz ranijih godina prikupljeni su pretragom određenih dvorodnih imenica.

2. SROČNOST U HRVATSKOM STANDARDNOM JEZIKU

U kroatističkoj literaturi postoji nekoliko definicija *sročnosti*. Tako Stjepan Babić navodi da je „sročnost ili kongruencija slaganje (je) riječi u rečenici prema rodu, broju, osobi i padežu“ (Babić 1998: 11), dok Josip Silić i Ivo Pranjković sročnost ili kongruenciju definiraju kao „tip je gramatičke veze među tagmemima koji podrazumijeva potpuno ili djelomično podudaranje glavnoga i zavisnoga tagmema u gramatičkim svojstvima, i to u rodu, broju i padežu“ (Silić – Pranjković 2005: 262). Prema gramatici Barić i suradnika (1995: 424) sročnost je „slaganje subjekta s predikatom u licu, rodu i broju“.

Sročnost može biti potpuna ili nepotpuna. Sročnost je načelno potpuna kod sintagmema s pridjevskim riječima, a s druge strane u sintagmemima s imeničkim zavisnim tagmemima često je riječ o nepotpunoj sročnosti. Razlog je tome što se pridjevske riječi mogu posve prilagođavati imenicama, a imenice se često ne slažu s drugim imenicama u rodu, broju i padežu (Silić – Pranjković 2005: 262).

2.1. Vrste sročnosti

„Sročnost se može upravljati prema gramatičkom obliku određene riječi ili prema smislu“ (Babić 1998: 13). *Sročnost po obliku* ili *gramatička sročnost* jest upravljanje prema gramatičkom obilježju određene riječi, dok je *sročnost po smislu* ili *logička sročnost* upravljanje prema smislu. *Bliža sročnost* naziva se ona ostvarena u istoj rečenici, a ona u susjednim rečenicama naziva se *dalja sročnost* (Babić 1998: 13).

U hrvatskim se gramatikama najčešće spominju dva tipa sročnosti, već prethodno spomenute gramatička sročnost i logička sročnost. U literaturi su još pobliže opisane, osim kod Babića (1998), kod Barić i suradnika (1995) i Silić – Pranjkovića (2005) sintaktička ili gramatička sročnost kao ona koja ovisi o morfološkim karakteristikama *kontrolora* i *meta* te semantička ili logička

sročnost kao ona koja ovisi o značenju, najčešće o referencijalnome rodu i broju. Tatjana Pišković (2011: 194) navodi da se okidači sročnosti nazivaju *kontrolorima*, a riječi kojima je oblik uvjetovan sročnošću nazivaju se *metama*.

2.2. Realizacije sročnosti na jezičnim razinama

Sročnost se realizira na nekoliko jezičnih razina. Premda je sročnost prije svega sintaktički fenomen, ona je u određenoj mjeri i semantičko pitanje, što se potvrđuje u primjerice rečenicama *Vlastela je došla* i *Vlastela su došli*. Izbor glagolskoga oblika ovisi o tome kako se konceptualizira značenje imenice *vlastela*, odnosno gleda li se imenica kao skupina ili kao pojedinačna jedinka.

Sročnost je vezana i za morfologiju jer ona „osigurava sredstva (najčešće gramatičke morfeme) kojima se među riječima ostvaruje podudarnost nužna za prepoznavanje sročnosti“ (Pišković 2011: 192). Također različita lica zahtijevaju različite oblike prezenta glagola *biti*, a to je posebnost vezana samo za taj glagol.

U rječniku mora stajati primjerice i da je imenica dvorodna, pa je stoga sročnost i stvar leksikologije i leksikografije. Nadalje sročnost je vezana i za pragmatiku. Ako se bira između iskaza *To si ti odabrao?* i *To ste Vi birali?*, onda izbor ovisi o govornoj situaciji i odnosu među sugovornicima (Pišković 2011: 192).

No, zaključuje Pišković (2011: 192), sročnost je prije svega sintaktički fenomen jer podrazumijeva „namještanje“ gramatičkih morfema riječi kojima je rod flektivna kategorija prema riječima kojima je rod inherentna kategorija. Međutim sročnost se dakle, osim na sintaktičkoj, realizira i na drugim jezičnim razinama, a to su semantika, morfologija, leksikologija i leksikografija te pragmatika.

3. IMENICE

Jedna je od definicija *imenica* da su to „riječi koje služe kao nazivi za pojave vanjskoga svijeta i našega unutrašnjeg doživljavanja. One svijet predočuju kao skup pojedinačnih, nepromjenjivih i uvijek istih predmeta, onakav kakav se predočuje u jednom času kad zamislimo kao da je vrijeme stalo“ (Barić i dr. 1990: 63). Gramatički imenice možemo odrediti kao riječi koje karakteriziraju gramatičke kategorije roda, broja i padeža, a prema kategoriji roda dijele se na *imenice muškoga roda*, *imenice ženskoga roda* i *imenice srednjega roda* (Silić – Pranjković 2005: 97).

3.1. Rod imenica

Rod je gramatička kategorija, a očituje se u slaganju imenica s pridjevnim riječima. „Rod je osobina imenice koja određuje da pridjevi i zamjenice koje je izbliže određuju uvijek imaju samo jedan od moguća tri oblika, tj. muški, ženski i srednji“ (Barić i dr. 1990: 65). U hrvatskome jeziku rod je za imenice selektivna kategorija. Svaka se imenica jednoznačno određuje prema rodu i svaka se višestruka rodna oznaka na imenici smatra iznimkom ili neregularnošću (Pišković 2011: 20). Rod je uglavnom isti u svim svojim oblicima, pa je u vezi s imenicama u hrvatskom jeziku rod leksičko – gramatička kategorija, što znači da je rod jedna od gramatičkih odrednica u rječničkoj natuknici svake imenice. Status roda kao gramatičke kategorije u hrvatskome jeziku ovisi o vrsti riječi koji obilježava. Imenice su rodno nepromjenljive, pa im je rod inherentna kategorija. Rod je „određen kao kategorija sa sintaktičkom realizacijom koja se ne očituje na samoj imenici, nego u reagiranju njezinih rodno varijabilnih modifikatora“ (Pišković 2011: 22). Odnosno, rod se definira sročnošću.

3.1.1. Leksički, referencijalni i gramatički rod

Pišković (2011: 79) navodi da za opis i definiciju spolno diferencijabilnih imenica Hellinger – Bußmann¹ uvode leksičku i referencijalnu kategoriju roda.

„*Leksički rod* podrazumijeva postojanje posebnih leksičkih jedinica za svaki spol“ (Pišković 2011: 79). To znači da je on povezan s izvanjezičnim odrednicama „muško“ i „žensko“ kodiranim u leksičko značenje imenica. Imenice s leksičkom kategorijom roda „rodno su određene“ te se mogu suprotstaviti „rodno neodređenim“ i „rodno neutralnim“ imenicama. One također referiraju na živo biće, ali ne postoje posebne leksičke jedinice za svaki rod. Rod modifikatora uz neke rodno kolebljive imenice može biti varijabilan (primjerice *ovaj/ova neznalica, ovaj/ova njuškalo, ovaj/ovo gundalo*), a uz drugo je strogo uvjetovan gramatičkim rodом imenice (primjerice *ovaj čovjek, ova žena, ovo dijete*). U hrvatskome jeziku to je osnova klasifikacije imenica kolebljiva roda (Pišković 2011: 80).

Referencijalni rod identificira referenta kao „muško“, „žensko“ ili „rodno neodređeno/srednje“ (Pišković 2011: 80). Primjerice imenica *pas* muškoga je gramatičkoga roda, u rječniku ima leksičku odrednicu [+muško] te označava referenta muškoga spola. Imenica *curetak* muškoga je gramatičkoga roda i ima leksičku odrednicu [+žensko] te označava referenta ženskoga spola (Pišković 2011: 80). Kategorija se referencijalnoga roda uključuje u opis rodних konflikata za živo iz semantičkoga ostataka. Primjerice imenica *dijete* srednjega je gramatičkoga roda, a muškoga ili ženskoga referencijalnoga roda. Ako imenica ima referencijalni rod, ne mora imati i leksički. Neke su od imenica koje nemaju posebne jedinice za muški i ženski referencijalni rod *čovjek, biće, osoba, dijete, unuča, pile, tele* itd. (Pišković 2011:81).

¹ Marlis Hellinger i Hadumod Bußmann. *Gender Across Languages III*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003.

Muškoga i ženskoga spola mogu biti i ljudi, biljke i životinje. Nazivi životinja uglavnom ne ovise o spolu, primjerice kao kod životinja *lastavica* i *vrabac*, za razliku od *tvorbenih parova*, primjerice *lav* i *lavica*. Ostaju sporne one imenice koje znače osobu, a iz čijih se morfoloških obilježja (sklonidbeni tip, sufiks i nominativni nastavak) ne iščitava rod, primjerice kod ekspresiva *ljudeskara*, *seljačina*, *glavonja* (Tafra 2001: 253). Dakle njihov rod ne ovisi o spolu referenta na koji referiraju. U jednoj se skupini imenica gramatičkomu rodu ne suprotstavlja spol, nego kategorija osobnosti, kao kod imenice *kukavica*. Ponekad su jača njihova gramatička obilježja, a ponekad je jača kategorija osobnosti. U jednini prevlast imaju semantička nad morfološkim obilježjima. Međutim u množini se njihova prevlast izmjenjuje. Dakle mnogi čimbenici utječu na određivanje roda. (Tafra 2001: 253).

3.2. Vrste imeničke deklinacije

U fleksiji imenica postoji nekoliko vrsta sklonidbi. U staroslavenskome je jeziku bilo devet vrsta osnovne imeničke deklinacije, no tijekom jezičnoga razvoja došlo je do ujednačavanja između pojedinih deklinacijskih vrsta, pa se njihov broj smanjio. Gramatički je rod najčešće bio osnova za razdiobu imeničke deklinacije. To je bilo najpraktičnije jer se većina imenica jednoga roda mijenja po jednom deklinacijskom tipu. No, ipak nije dovoljno znati rod imenice da bi se znala njezina fleksijska paradigma jer imenice istoga roda mogu pripadati različitim deklinacijskim tipovima i obrnuto. U suvremenim se jezikoslovnim priručnicima deklinacijske vrste određuju prema gramatičkom morfemu za genitiv jednine (Tafra 1981: 45).

Sustav promjena imenica čine tri produktivne *deklinacijske vrste*. Prva obuhvaća imenice muškoga i srednjega roda s nastavkom *-a*, druga imenice ženskoga i

muškoga roda s nastavkom *-e*, a treća imenice ženskoga roda s nastavkom *-i* u G jd. Takva podjela ima najmanje odstupanja (Tafra 1981: 45).

3.2.1. Odnos sklonidbenih vrsta i rodova

U hrvatskim se gramatikama u kojima se imenice klasificiraju prema sklonidbenim vrstama izdvajaju, uz tri gramatička roda, tri imeničke vrste: *a*-sklonidba, *e*-sklonidba i *i*-sklonidba. Rodovi i sklonidbene vrste čvrsto su povezani i često se poistovjećuju. Pogreška koja se javlja kod nerazlikovanja tih dviju inherentnih imeničkih kategorija povezivanje je roda i genitivnoga morfema (primjerice da su imenice koje u genitivu imaju gramatem² *-e* ženskoga roda). Iz podataka o značenju imenice i njihovoj sklonidbenoj vrsti s dosta se velikom sigurnošću može predvidjeti i njezin rod. Ipak, treba povezivati sklonidbenu vrstu s gramatemima (Pišković 2011: 84).

3.3. Zbirne imenice

Zbirne se imenice određuju kao jedan od tzv. leksičko-gramatičkih razreda koji ima određenu relaciju prema kategoriji broja. O zbirnim imenicama kao o leksičko-gramatičkom razredu, na razini na kojoj se govori o apstraktnim i tvarnim imenicama, moglo bi se govoriti samo onda kad je riječ o leksičkoj zbirnosti (primjerice kao u riječima *stado*, *narod* i sl.). Morfemski izražena zbirnost u mnogo je izravnijoj vezi s kategorijom broja. „Zbirna množina obavezno pretpostavlja jediničnost, brojivost jednine“ (Pranjko 1993: 17).

Imenice s morfemima koje označuju zbirnost karakterizira specifična relacija prema kategoriji roda. Moglo bi se reći da u zbirnoj množini ta kategorija podliježe vidu neutralizacije. Za zbirnost je karakterističan ne-rod, koji se, kao i inače, označuje srednjim rodом. U osnovi te neutralizacije je raznorodnost,

² Gramatem je sadržaj gramatičkoga morfema.

tipična za kolektivnu množinu (*služinčad, osoblje* i sl.). Tipovi zbirne množine ne ovise o rodu jednine; isti tip zbirne imenice mogu imati i imenice muškog roda, imenice ženskog i imenice srednjeg roda. Zbirnoj su množini izrazito sklone imenice srednjeg roda. Kod njih je vidljivo da je taj srednji rod zapravo ne-rod. Morfem *-ad* u primjerima kao što je *telad* trebalo bi promatrati kao gramatički morfem koji označuje broj, odnosno zbirnu množinu, i srednji rod. Nulti morfem u zbirnoj množini tipa *teladø* označavao bi u tom slučaju samo padež, točnije nominativ, odnosno akuzativ (Pranjković 1993: 18).

Oblici zbirne množine različito se ponašaju na sintaktičkoj razini. Jedne zbirne imenice imaju samo pluralna slaganja. To se vidi u primjerima *braća* i *djeca* jer se ne može reći **Braća je došla* (Pranjković 1993: 21). Druge zbirne imenice mogu imati i pluralna slaganja. To se može vidjeti kod imenica *vlastela, gospoda, telad, siročad*, pa i u oblicima *ženskadija* i *mlačarija*. Primjerice može se reći *Gospoda je zadovoljna* i *Gospoda su zadovoljna* (Pranjković 1993: 21). Ostale zbirne imenice kao što su *lišće, građanstvo mladež* i sl. imaju samo jedninska slaganja i rod koji se slaže s morfemom relacijskoga tipa (Pranjković 1993: 21), npr. *Žuto lišće šuštal je pod njihovim nogama*.

3.3.1. Sročnost s imenicama *braća, gospoda, vlastela* i *djeca*

Imenice *braća, gospoda, vlastela* zbirne su imenice osnovnih *brat, gospodin, vlastelin*, označuju osobe muškoga spola, a sklanjaju se kao imenica *žena* u jednini. Atributna je sročnost tih imenica u ženskom rodu jednine, predikat je u množini, a predikatni pridjev u množini srednjeg roda (Babić 1998: 59). Imenica *djeca* razlikuje se od prvih po tome što je to zbirna množina imenice srednjeg roda *dijete* i označuje osobe obaju spolova (Babić 1998: 60).

3.3.2. Sročnost s imenicama na *-ad, -adija, -arija i -urlija*

Zbirne imenice na *-ad, -adija, -arija i -urlija* označuju množinu ili samo muških bića, primjerice *momčad, muškadija*, ili samo ženskih, primjerice *djevojčad, ženskadija*, ili i jednih i drugih. U posljednjem se slučaju radi o neutralizaciji spola na semantičkoj razini. To se može vidjeti u primjerima *čeljad, kumčad, paščadija, manguparija, mularija, mlađarija, dječurlija* itd. (Babić 1998: 61). Rjeđe su to imenice koje označuju stvari (*burad, dugmad, užad*). Atributna je sročnost s tim imenicama u jednini ženskog roda, predikat može biti u jednini i množini, a predikatni je pridjev u jednini ženskoga roda ako je predikat u jednini, a u množini srednjeg roda ako je predikat u množini. Primjerice, *Ali je čeljad ne pozdravi veselim krikom te Tu su međutim bila nekakva dječurlija* (Pranjkoć 1998: 62).

3.3.3. Sročnost s ostalim zbirnim imenicama

U treću skupinu pripadaju ostale zbirne imenice, a to su uglavnom imenice na *-je i -stvo* (npr. *biserje, busenje, svijeće, drveće, granje, kamenje, korijenje, lišće, perje, časništvo, činovništvo, čitateljstvo, članstvo, građanstvo, plemstvo, potomstvo, radništvo, stanovništvo* itd.). Uz te imenice nema izbora u sročnosti jer ona može biti samo u jednini srednjeg roda. Ostale imenice koje označuju mnoštvo nemaju izbora u sročnosti. Slažu se s rodom kojemu pripada imenica i brojem koji pokazuje oblik. Neki su primjeri tih imenica: *čopor, narod, družina, omladina, raja, jato, stado* itd. (Babić 1998: 64).

4. DEFINIRANJE RODA SROČNOŠĆU

Tatjana Pišković (2011: 146) navodi Hockettovu³ definiciju rodova kao imeničkih klasa „koje se odražavaju u vladanju riječi pridruženih imenicama“ pri čemu je „rod određen kao kategorija sa sintaktičkom realizacijom koja se ne otkriva na samoj imenici, nego se očituje u reagiranju njezinih rodno varijabilnih modifikatora“ (Pišković 2011: 146). Ako se uzmu za primjer hrvatske imenice *mama* i *tata*, prema deklinacijskome tipu pripadaju istoj klasi, odnosno *e*-sklonidbi. Međutim, prema semantičkoj klasifikaciji, odnosno rodu, pripadaju različitim klasama, muškomu i ženskomu rodu. Iz tog razloga se nailazi na podjelu imenica na sročnosne razrede, a ne na rodove. Do te podjele dolazi kod brojnih autora koji prihvaćaju sintaktičku definiciju roda (Pišković 2011: 146).

Pišković (2011) dalje navodi kako je Silić (2004) zaključio da se imenice uvrštavaju u kategoriju roda po gramatičkome morfemu. To dovodi do poistovjećivanja roda i sklonidbene vrste. Međutim to su dvije potpuno različite imenička kategorije. U hrvatskoj se literaturi često nailazi na nedovoljno razlikovanje roda i sklonidbene vrste. Rod se imenica izvodi iz sklonidbene vrste jer se po toj vrsti sklanja velik broj imenica jednoga roda. Ako u nekoj sklonidbenoj vrsti prevladavaju imenice jednoga roda, ne znači da se po istoj vrsti ne mogu mijenjati imenice kojega drugog roda. To dokazuju primjeri za *e*-sklonidbu: *žen-a*, *mati-ø*, *Kat-e*, *tat-a*, *Stip-e*, *uj-o*, *zek-o*, *bral-e* (Pišković 2011: 148).

Moglo bi se govoriti o četirima imeničkim sklonidbama u hrvatskome jeziku. Prve su tri *a*-sklonidba (npr. imenica *lav*), *e*-sklonidba (npr. imenica *žena*) i *i*-sklonidba (npr. imenica *kost*), a četvrta je pridjevska sklonidba, primjerice kod imenice *velečasni*. To je sklonidba imenica nastala konverzijom pridjeva.

³ Charles F. A Hockett. *Course in Modern Linguistics*. New York : The Macmillan Company. 1958.

Spominje se i nulta sklonidba, odnosno sklonidba nesklonjivih imenica, primjerice *Nives*. Ipak, smatra Pišković (2011), nulta je sklonidba dalje od ulaska u kanon hrvatskih deklinacijskih vrsta nego pridjevska sklonidba imenica.

Odnosi između gramatičkog i referencijalnog roda su složeni, što potvrđuje i sljedeći primjer: imenica *njuškalo* u nominativu jednine i *njuškala* u genitivu jednine je muškog i ženskog referencijalnog roda te muškog i srednjeg gramatičkog roda. Ako se uzme za primjer rečenica *On-o njuškal-o (Martin) opet se oglasil-o* (Pišković 2011: 149), vidi se referencijalni muški rod i gramatički srednji rod. Primjeri takvih imenica su i *varalica, curetak, kolega, momčina, finale* itd. Ovdje je riječ o dvorodnim i hibridnim imenica kojih u hrvatskome jeziku ima mnogo. Kod njih se „gramatički rod nikako ne može odrediti s pomoću morfoloških markera, nego se otkriva na rodno flektivnim riječima pridruženima imenici“ (Pišković 2011: 150).

Kad se uzmu primjeri imenica kojima su desne strane na kojima u hrvatskome jeziku dolaze sufiksi i gramatemi podudarne (npr. *avet, krevet, sol, bol*), rodovi su im različiti. To znači da nikakav marker na samim imenicama ne utječe na određivanje njihova roda. On se provjerava na rodno flektivnim riječima koje su pridružene imenicama. Kao primjer mogu poslužiti ove imenice jednakih dočetakâ: *avet-krevet, sol-bol, kost-most, misao-smisao, kola-škola* itd. Tvrdnja se može dokazati u primjerima:

Ov-a je sol-∅ bil-a dobr-a.

Ov-aj je bol-∅ bio-∅ jak-∅.

Ov-a je bol-∅ bil-a tešk-a. (Pišković 2011: 153).

5. IMENICE KOLEBLJIVA RODA

Tatjana Pišković navodi da postoje imenice koje Corbett⁴ naziva *problematičnima* jer „im se rod ne može predvidjeti na temelju regularnih pravila za dodjeljivanje roda“ (Pišković 2011: 135). U hrvatskome jeziku postoji više skupina imenica koje imaju složen odnos rodni kategorija i njima je barem jedna kategorija roda opterećena dvjema funkcijama. Kategorije su roda gramatička, referencijalna i leksička. Kolebljivost roda može se očitovati na više načina. Prvo se očituje kao nesklad između formalnoga i semantičkoga kriterija pri dodjeljivanju imeničkoga roda i te se imenice nazivaju *hibridne* (npr. *aga*, *bradonja*, *curetak*). Drugo se očituje kao kolebanje između dviju rodni oznaka, pa se one nazivaju *dvorodne imenice* (npr. *kukavica*, *varalica*, *piskaralo*). Treće se očituje kao postojanje imenica jednoga gramatičkoga roda, a dvaju referencijalnih rodova i te se imenice nazivaju *epiceni* (npr. *čovjek*, *baba*, *biće*) te četvrto kao nedostatak referencijalne kategorije roda kod imenica za živo te su te imenice defektivne (npr. *meso*, *hlače*, *leđa*). U nastavku će biti više riječi o svakoj pojedinoj skupini (Pišković 2011: 135).

Granice među tim skupinama imenica nisu čvrste. Primjerice isprepliću se hibridna i defektivna svojstva kod jednih imenica (*braća*, *gospoda*), kod drugih dvorodna i defektivna svojstva (*djeca*), kod trećih hibridna i dvorodna (*vodonoša*), a neki se epiceni ponekad vladaju kao dvorodne imenice (*Ekselencija*, *Visost*). Dakle ovo je jedna od mogućih klasifikacija imenica kolebljiva roda u hrvatskome jeziku (Pišković 2011: 136).

⁴ Greville G. Corbett. *Gender*. Cambridge: Cambridge University Press. 1991.

5.1. Hibridne imenice

Hibridne imenice prva su skupina imenica koje pripadaju u imenice kolebljiva roda. „Hibridne su imenice one imenice u kojih su pri raspoređivanju po rodovima u konfliktu formalni i semantički kriterij“ (Pišković 2011: 163). Riječ je o imenicama za živo. U hrvatskome se jeziku pri dodjeljivanju roda samo na njih primjenjuje semantički kriterij. Hibridne imenice imaju stabilan referencijalni rod, dakle ili muški ili ženski, a mijenjaju se po sklonidbi u kojoj većina imenica za živo referira na bića suprotnoga spola. Neki su primjeri tih imenica *gazda*, *kolega*, *mladoženja*, *momčina*, *tata*. One denotiraju osobu muškoga spola, a sklanjaju se po *e*-sklonidbi u kojoj je zadani rod ženski. Pri konfliktu kriterija za dodjeljivanje roda obično prevladava semantički kriterij. Onda bi se gramatički rod tih imenica mogao preklapati s njihovim referencijalnim rodom bez obzira na pripadnost sklonidbenoj vrsti. Međutim kolizija dvaju kriterija ne mora se riješiti uvijek u korist semantičkoga. To se očituje u inkongruentnosti gramatičke i referencijalne kategorije roda. Pitanje je može li se pri koliziji kriterija za dodjeljivanje roda dati prednost semantičkomu kriteriju. Kod vlastitih imenica on nadvladava formu, što se može vidjeti u primjerima *Nikola*, *Andrija*, *Grga* i slično, koji su uvijek muškoga te *Dagmar* i *Ines*, koje su uvijek ženskoga roda. Također je tako kod rijetkih općih imenica koje označavaju blizak rodbinski odnos poput imenice *tata*. U ostalih je za dodjeljivanje roda značenje presudno samo u jednini kao kod imenica *kolega* i *gazda* (Pišković 2011: 137–138).

Višestrukost rodne oznake kod hibridnih imenica proizlazi iz nepodudaranja referencijalne kategorije roda sa zadanim rodom sklonidbene vrste po kojoj se mijenjaju. U hrvatskome jeziku postoji nekoliko skupina hibridnih imenica uzme li se u obzir odnos gramatičkoga i referencijalnoga roda.

Prve su imenice muškoga gramatičkoga roda i muškoga referencijalnoga roda koje se sklanjaju po *e*-sklonidbi, a one se uvijek slažu s modifikatorima muškoga roda. Tu spadaju vlastita muška imena s gramatemima *-a*, *-e*, *-o* u nominativu jednine. To su i ona imena neobilježena značenja, i deminutivno – hipokoristična te ona muška prezimena s gramatemom *-a*, npr. *Andrija, Nikola, Ilija, Luka, Nikica, Ante, Mane, Krešo, Kruno, Pero, Simo, Željko; Blažina, Finka, Vončina* itd. (Pišković 2011: 138).

Drugu skupinu hibridnih imenica čine opće imenice muškoga gramatičkoga i muškoga referencijalnoga roda. One se također mijenjaju po *e*-sklonidbi. Kada su u jednini, gotovo se uvijek slažu s modifikatorima muškoga roda, a kada su u množini, oblik se modifikatora uz njih koleba između muškoga i ženskoga roda. Tu ulaze opće imenice s gramatemom *-a* u nominativu jednine, primjerice *aga, baraba, ćaća, gorila, harambaša, kolega, komšija, sluga, tata, vođa; drvosječa, knjigovođa, mladoženja* itd. One denotiraju vršitelja radnje i nositelja osobine. U ovu skupinu ulaze i opće imenice s gramatemima *-a*, *-e*, *-o* deminutivno-hipokoristična značenja koje označuju čovjeka ili životinju, npr. *djedica, braco, babo, čiko, rođo, tajo, ujo, zeko, cuko, medo* itd. (Pišković 2011: 139).

Treća su skupina hibridnih imenica one muškoga referencijalnoga roda augmentativno-pejorativna značenja izvedene sufiksima *-in-a*, *-onj-a* i *-ar-a*, npr. *bradonja, brkonja, glavonja, junačina, ljudina, mlakonja, momčina starkelja, žderonja* itd. One se mijenjaju po *e*-sklonidbi te se pri slaganju s modifikatorima kolebaju već u jednini između muškoga i ženskoga roda.

Rod hibridnih imenica iz triju skupina koje su dosad spomenute Rikard Simeon⁵ (1969) naziva „feminiziranim muškim rodom jer te imenice imaju formalna obilježja ženskoga roda, a značenje muškoga roda“ (Pišković 2011: 141).

Četvrta su skupina imenice muškoga gramatičkoga i ženskoga referencijalnoga roda koje se mijenjaju po *a*-sklonidbi. One se uvijek slažu s modifikatorima muškoga roda, a primjeri su tih imenica *curetak*, *curičak*, *djevojčurak* (Pišković 2011: 141).

U sljedeću skupinu pripadaju imenice srednjega gramatičkoga i muškoga ili ženskoga referencijalnoga roda koje se mijenjaju po *a*-sklonidbi. One se uvijek slažu s atributnim i predikatnim modifikatorima srednjega roda, a to su imenice *momče*, *djevojče*, *curče*, *posinče* (Pišković 2011: 141).

Šestu skupinu među hibridnim imenicama čine zbirne imenice muškoga referencijalnoga roda koje se mijenjaju po *e*-sklonidbi. To su imenice *braća*, *gospoda*, *vlastela*. Te su imenice i hibridne i brojevno defektivne. Prethodno je spomenuto kako se ponekad u istoj imenici prepleću obilježja različitih skupina imenica kolebljiva roda. Ako imenice *gospoda* i *vlastela* označavaju skupinu osoba muškoga i ženskoga spola, onda pripadaju dvorodnim imenicama (Pišković 2011: 141).

Posljednja skupina hibridnih imenica su brojevne imenice na *-ic-a*, koje označavaju skupinu muškaraca. Mijenjaju se po *e*-sklonidbi, a neke od tih imenica su *dvojica*, *trojica*, *petorica*, *desetorica* itd. (Pišković 2011: 141).

U Anićevu rječniku (2005) ovim se imenicama najčešće dodjeljuje samo jedna rodna oznaka usklađena s referencijalnim rodom.

⁵ Rikard Simeon. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva I-II*. Zagreb: Školska knjiga, 1969.

5.2. Dvorodne imenice

Dvorodne su imenice druga skupina imenica kolebljiva roda. One zauzimaju posebno mjesto među imenicama sa složenim odnosom prema gramatičkoj kategoriji roda u hrvatskome jeziku. Dvorodne se imenice zbog različitih razloga mogu slagati s metama dvaju rodova. Kod njih razlika u rodu često korelira s još nekom razlikom. Najčešće se radi o razlici u značenju ili o pripadnosti različitim sklonidbenim vrstama. U slučaju da dvorodne imenice označavaju živo biće, tada im je dvostruk i referencijalni i gramatički rod (Pišković 2011: 146).

Dvorodne se imenice mogu podijeliti u nekoliko skupina, a dijele se prema nekim zajedničkim obilježjima i uzrocima dvostruke rodne oznake. Postoje homonimi imenica koje su formalno posve podudarne, ali različita roda, a to ovisi o značenju. Za primjer se može uzeti imenica *paša*, koja je muškoga roda ako znači „turski dostojanstvenik“, a ženskoga ako znači „ispaša“, što se potvrđuje u rečenicama: *Paša se istaknuo u važnoj bitci* i *Paša na prirodnim livadama je ekonomski isplativa*.

Raznorodnih imenica poput ove ima relativno malo. Primjerice, imenica *paša* je muškoga roda, a *parnjak* označava neživo. Takve su imenice isključene iz razmatranja dvorodnosti, čemu je razlog to što se ne radi o jednoj imenici s dvama rodovima, nego o dvjema posve različitim leksičkim jedinicama. Te imenice imaju svaka svoju leksikografsku natuknicu, a fonetski im je sastav slučajno jednak (Tafra 2007: 208).

Nadalje postoje imenice „kojih gramatička dvorodnost proizlazi iz njihove referencijalne dvorodnosti i nepostojanja leksičke kategorije roda te mogućnosti slaganja s modifikatorima barem dvaju rodova“ (Pišković 2011: 147). Prvi „pravi“ tip dvorodnosti odnosi se na imenice s dvostrukom referencijom. Njima

nedostaje leksička kategorija roda, a takva se dvorodnost naziva semantičkom (Pišković 2011: 147). Postoje imenice koje nemaju ni tvorbeni ni supletivni leksički rod, a referiraju na mušku i na žensku osobu, poput imenica *izdajica*, *budala*, *njuškalo*.

U ovoj se skupini dvorodnih imenica mogu izolirati dvije podskupine. Prvu skupinu čine imenice koje se mijenjaju po *e*-sklonidbi i mogu se slagati s modifikatorima muškoga i ženskoga roda. To su imenice poput *izbjeglica*, *izdajica*, *ništarija*, *hvališa*, *platiša*, *pristaša*, *ustaša*, *liječina*, *seljačina*, *potrkuša*, *cmizdra*, *maza*, *grdoba* *rugoba*. Obično su izvedene sufiksima *-ic-a*, *-lic-a*, *-nic-a*, a rjeđe sufiksima *-arija*, *-iš-a*, *-š-a*, *-in-a*, *-uš-a*, *-a*, *-ob-a*. U tu se podskupinu mogu pribrojiti i složenice poput *gulikoža*, *kavopija*, *kliconoša*, *krvopija* te tvorbeno nemotivirane imenice poput *bitanga*, *budala*, *faca*, *mušterija*, *šeprtlja*. Također mogu se pribrojati i prije spomenute hibridne imenice kad označavaju mušku i žensku osobu. Postoje tri osnovne leksičke značajke tih imenica: „sve se odnose na osobu, odnosno imaju referencijalni rod, imenuju osobu prema karakterističnome svojstvu ili djelovanju (*kukavica*, *pazikuća*, *pijanica*, *poštenjačina*, *škrtica*, *štediša*, *varalica*) i imaju izrazitu ekspresivnost jer izražavaju, obično negativnu, ocjenu osobe (*budala*, *nakaza*, *neznalica*, *ništarija*, *pijandura*, *pijavica*)“ (Taso 1998: 21). Drugu skupinu čine imenice izvedene sufiksom *-l-o*, mijenjaju se po *a*-sklonidbi i slažu s modifikatorima srednjega i muškoga roda. To su imenice poput *blebetalo*, *drijemalo*, *gunđalo*, *njuškalo*, *piskaralo*, *spadalo*, *zabadalo* itd. U ovu skupinu dvorodnih imenica treba dodati i imenicu *djeca*, koja je defektivna jer ima dvostruku referenciju kao i imenica *dijete*, no imenica *dijete* je epicen. Imenica *djeca* je dvorodna jer se slaže s atributnim modifikatorima ženskoga roda i predikatnim modifikatorima srednjega roda (Pišković 2011: 148–149). U Anićevu Velikome rječniku hrvatskoga jezika (2005) uz imenice *izdajica*, *izjelica*, *hulja*, *luralica*, *preteča*, *pridošlica*, *propalica*, *skitnica*, *šeprtlja*, *ubojica*, *varalica* stoji samo odrednica muškoga roda. Uz imenice *budala*, *kukavica*,

neznalica, ništarija, pijanica stoji samo odrednica ženskoga roda. Međutim prema drugim dijelovima leksikografske jedinice muški, odnosno ženski rod, tih imenica nije stabilan (Pišković 2011:149).

Sljedeći oblik dvorodnosti jest onaj u kojemu razlika u rodu korelira s pripadnošću sklonidbenoj vrsti. U prethodnoj skupini imenica promjena roda značila je promjenu značenja. Međutim u ovoj skupini to nije slučaj. Radi se o imenicama bez referencijalnoga roda. Do kolebanja u rodu dolazi jer se mogu mijenjati po dvjema sklonidbenim vrstama te se slagati s modifikatorima dvaju rodova. Takva se dvorodnost naziva morfološkom. Riječ je tvorbeno nemotiviranim imenicama, a to su primjerice *bor, čar, gar, glad, izrast, pelud, splav* te o nekim dvosložnim imenicama izvedenim sufiksom *-ež*, kod imenica tipa *garež, gnjilež, svrbež, trulež*. „Te imenice kolebaju između ženskoga i muškoga roda, odnosno između *i*-sklonidbe i *a*-sklonidbe“ (Pišković 2011: 151). Pripadnost dvjema sklonidbenim vrstama trebala bi biti istaknuta u rječnicima. Rod je obavezna gramatička odrednica, pa bi uz imeničke natuknice, osim dvaju mogućih nastavaka u genitivu jednine, trebalo istaknuti i dvije rodne odrednice. U Aniću (2005) je morfološka dvorodnost istaknuta primjerice uz imenice *gar, glad, splav, garež, gnjilež, trulež*, odrednica muškoga roda stoji uz imenice *čar* i *svrbež*, a odrednica ženskoga roda uz imenicu *jetra*. Imenica *bol* ima dvije leksikografske jedinice. U prvoj je muškoga roda i znači „osjet tjelesne patnje i trpljenja“, a u drugoj je ženskoga roda i znači „osjećaj duhovne patnje i trpljenja“ (Pišković 2011: 152-153).

Nadalje je riječ o imenicama koje u nominativu jednine imaju gramatem *-o* ili *-e*, primjerice *bijenale, čelo, finale, gvano, jugo, kino, labelo, oštro, široko, trijenale*. Te su imenice najčešće stranoga podrijetla, osim imenice *jugo*. One se kolebaju između muškoga i srednjega roda i pripadaju *a*-sklonidbi. Ne dolazi do razlike u značenju zbog razlike u rodu. U hrvatskome jeziku najčešće se radi o

posuđenicama ambigvitetna dočetka iz razloga što se „po a-sklonidbi mijenjaju imenice i muškoga i srednjega roda koje u nominativu jednine imaju gramateme *-o* i *-e*“ (Pišković 2011: 153).

Posljednji tip dvorodnosti „korespondira s tvorbom množinskih oblika“ (Pišković 2011: 154). Kod imenica *oko* i *uho*, kad znače osjetilo, u jednini su srednjega roda i pripadaju *a*-sklonidbi, a u množini *oči* i *uši* ženskoga su roda i pripadaju *i*-sklonidbi. Promjena broja i promjena sklonidbene vrste vezana je za promjenu roda. Imenice srednjega roda *a*-sklonidbe koje znače što živo tvore množinu na dva načina. Zajedničko im je to da su izvedeni od istoga korijena, a radi se o imenicama tipa *janje, jare, pače, pile, siročje, tele, unučje*. Dakle, tvore množinu na dva načina, a prvi način jest da se uzima množina imenice izvedene od osnovne imenice sufiksom *-ić-ø* kao u imenicama *janjići, jarići, pačići, pilići, telići, siročići, unučići*. Taj sufiks za većinu spomenutih imenica funkcionira kao afektivni (deminutivni) sufiks, a množinski su oblici muškoga roda, ali pripadaju istoj sklonidbenoj vrsti. Drugi je način kad se množina izriče zbirnom imenicom izvedenom sufiksom *-ad-ø* koja je u jednini ženskoga roda i mijenja se po *i*-sklonidbi. Radi se o imenicama *janjad, jarad, pačad, pilad, telad, siročad, unučad*. Kod ovih imenica može se uočiti svojevrsna trorodnost. Primjerice, imenica *jare* je srednjeg roda (*Jare je meketalo*), imenica *jarići* je muškog roda (*Jarići su meketali*), a imenica *jarad* je ženskog roda (*Jarad je meketala*). I u nekim hibridnim imenicama tipa *braća, gospoda, vlastela* i u vezi sa zbirnom imenicom *djeca* moglo bi se govoriti o trorodnosti. Tako kao množinski oblik imenice *dijete* funkcionira zbirna imenica *djeca* koja ulazi u tri sročnosna obrasca. Množina imenica *brat, gospodin* i *vlastelin* izriče se također zbirnim imenicama *e*-sklonidbe, *braća, gospoda, vlastela*, koje ulaze u tri sročnosna obrasca. Ulaze u femininski po atributnome slaganju, što se vidi u primjerima *ovoj braći, ovoj gospodi, ovoj vlasteli* te po predikatnome slaganju: *Gospoda je došla, Vlastela je došla*; u neutrumski po predikatnome slaganju:

Braća/Gospoda/Vlastela su došla i u maskulinski po predikatnome slaganju: *Braća/Gospoda/Vlastela su došli* (Pišković 2011: 155). Postoje imenice muškoga roda za neživo, kao što su primjerice *list, grob, snop*, koje uz opću množinu istoga roda: *listovi, grobovi, snopovi*, imaju i zbirnu množinu srednjega roda *lišće, groblje, snoplje*. Mogu se uzeti za primjer i imenice *grana-granje* (Pišković 2011: 155).

Cijelu ovu skupinu dvorodnih imenica karakterizira činjenica da se za njihov množinski oblik ne kreira novi rod, dakle neki koji nije muški, ženski ili srednji. One ne pokazuju nepravilnosti u sklonidbi u pojedinom broju i množinski oblici ne tvore se od supletivnih osnova. Broj takvih imenica relativno je malen te iz toga razloga one ne mogu narušiti stabilnost rodnoga sustava. Što se tiče rječničkoga opisa, on je nesustavan i nepotpun. U pojedinim se radovima koji se bave rodnom kolebljivošću imenica frekventnijih u neko doba u javnome diskursu, autori trude propisati jedan rod kao normativno prihvatljiv. Radi se o imenicama tipa *bol, jetra, jugo, finale, pelud* itd. Svako propitivanje kolebljivosti roda takvih imenica aktualizira pitanje stabilnosti, odnosno nestabilnosti gramatičke kategorije roda (Pišković 2011: 156).

5.3. Epiceni

Epiceni su treća vrsta rodno kolebljivih imenica. Riječ je o imenicama koje imaju stabilan gramatički rod, a mogu imati oba referencijalna roda. Ipak, ove imenice nisu „problematične“ poput hibridnih i dvorodnih imenica jer kod tih imenica ne postoji konflikt kriterija pri dodjeljivanju rodu. Naime one gotovo uvijek imaju jedan, stabilan gramatički rod te ne mogu birati između dvaju sročnosnih obrazaca. Zanimljive su po tome što imaju oba referencijalna roda, a

nemaju leksički rod (Pišković 2011: 159–160). Razlikuje se nekoliko skupina epicena s obzirom na odnos gramatičke i referencijalne kategorije roda.

Prvu skupinu čine epiceni muškoga gramatičkog roda te muškoga i ženskoga referencijalnog roda, koji se mijenjaju po *a*-sklonidbi te slažu s modifikatorima muškoga roda. U tu skupinu pripadaju imenice: *antikrist, autoritet, čovjek, fantom, fenomen, idiot, karakter, komad, krivac, potomak, primjer, uzor* itd. (Pišković 2011: 161).

Druga su skupina opće imenice ženskoga roda, a mogu se mijenjati po *e*-sklonidbi ili po *i*-sklonidbi. One se slažu s modifikatorima ženskoga roda, referiraju na oba spola. Neki primjeri tih imenica su *baba, beba, duša, faca, figura, ikona, jedinka, konzerva, krtica, osoba stranka, zmija* itd. te dakle one koje se mijenjaju po *i*-sklonidbi tipa, npr. *ličnost, svetost, visost, zvijer* itd. (Pišković 2011: 161).

Nadalje epiceni srednjega roda opće su imenice gramatički srednjega roda. One se mijenjaju po *a*-sklonidbi te slažu se s modifikatorima srednjega roda. To su imenice koje upućuju na oba spola, kao što su primjerice *biće, čeljade, derišće, dijete, đubre, govedo, janje, lane, nedonošće, nevinašće, pile, prase, štene, tele* itd. (Pišković 2011: 161).

U epicene pripadaju i generički nazivi životinjskih vrsta jer jedan rodni oblik, maskulinski ili femininski, denotira oba spola. To su imenice tipa *antilopa, činčila, deva, gavran, hrčak, jež, lasica, miš, panda, rakun, vidra, vrabac, zmija* itd. (Pišković 2011: 161).

Kanonski oblik epicena može biti i u množini. Ovu skupinu epicena čini nekoliko podskupina imenica. U prvu skupinu spadaju epiceni ženskoga roda,

zbirne imenice koje se sklanjaju po *i*-sklonidbi. Referiraju na skupinu ljudskih bića obaju spolova ili na skupinu životinja obaju spolova, i to obično mladunčadi. Neki primjeri tih imenica su *mladež, siročad, unučad; janjad, jarad, pilad, telad*. Drugi su epiceni muškoga roda *a*-sklonidbe koji se slažu s modifikatorima muškoga roda i označavaju skupinu ljudskih bića obaju spolova. To su imenice tipa *igrači, klijenti, kupci, ljudi, natjecatelji, pacijenti, polaznici, studenti, učenici* itd. Spomenuta skupina imenica zauzima jedno od stalnih mjesta u feminističkoj kritici jezika. Uporaba se generičkoga muškoga roda drži jednim od najteže iskorjenjivih oblika jezične diskriminacije žena. Većina spomenutih imenica ima leksički rod, dakle, postoje posebne leksičke jedinice za muške i ženske osobe. Postoje i imenice *igračice, klijentice, natjecateljice, pacijentice, polaznice, učenice* itd., stoga „generički muški rod može referirati i na muškarce i žene i samo na muškarce, a generički ženski rod uopće ne postoji“ (Pišković 2011: 162). Razlog nepostojanja leksičkoga roda epicena jest to što neki sufixi i sufiksoidi ne ulaze u mocijski odnos te je kod drugih epicena došlo do prijenosa značenja kao kod imenica *autoritet, fenomen, karakter, komad* itd. Postoji semantička prepreka izvođenju parnjaka zbog toga što je značenje tih imenica apstraktno (Pišković 2011: 163).

5.4. Defektivne imenice

Posljednja su skupina imenica kolebljiva roda defektivne imenice. „Defektivnima se smatraju one imenice kojima je kategorija broja ograničena na samo jedninu ili samo na množinu“ (Pišković 2011: 165). Prema tome se razlikuju imenice *singularia tantum*, koje imaju samo jedninu, te imenice *pluralia tantum*, koje imaju samo množinu ženskoga, srednjega ili muškoga roda. Neki primjeri *singularia tantum* imenica su *Ana, Zvonimir, meso, mlijeko, voće, povrće, obuća, odjeća, djeca, mladež, unučad* itd. Primjer *pluralia tantum*

imenica ženskoga roda su *gaće, hlače, lazanje, orgulje, škare* i sl., srednjega *kliješta, križa, pluća, usta, vrata* itd., a imenica muškoga roda *memoari, okovi, Vinkovci* itd. Neke su od njih već spomenute prethodno u poglavljima o dvorodnim imenicama i epicenima. Brojevno defektivne imenice zanimljive su „za kategoriju roda kad brojevna defektivnost korelira s rodnom kolebljivošću imenica“ (Pišković 2011: 166). Kod tih imenica može se javiti kolebanje između slaganja po smislu i slaganja po obliku.

Rodno defektivnim imenicama uskraćen je jedan referencijalni rod i to dokida potrebu za leksičkim rodom. Imenice rezervirane za referente ženskoga spola nazivaju se *feminina tantum*, a one koje su rezervirane za referente muškoga spola nazivaju se *masculina tantum*. Neke od *feminina tantum* imenica su *babica, dadilja, doilja, primalja, roditelj, trudnica domaćica, hostesa, kućanica, švelja*, a *masculina tantum* imenice *eunuh, alkar, astronaut, gusar, prasac, tjelohranitelj*. Briše se granica između muških i ženskih zanimanja, pa se broj izoliranih imenica iz skupine *masculina tantum* sve više smanjuje (Pišković 2011: 166–167). Dakako, postoji i podjela uloga u religioznoj i crkvenoj sferi koja dovodi do isključivosti imenica *masculina tantum*. Postojanje imenica *masculina tantum* i *feminina tantum* rezultat je različita vrednovanja muških i ženskih karakteristika, sposobnosti, ponašanja i izgleda te imenice koje su proizašle iz mitološki ovjerenih rodnih uloga koje su prerasle u simbole i arhetipove. Dakle, može se vidjeti da rodno defektivne imenice često nastaju zbog različita vrednovanja rodova.

Imenice koje čine skupinu imenica kolebljiva roda su hibridne, defektivne i dvorodne imenice te epiceni. U ovome su poglavlju navedene sve skupine tih imenica te su potkrijepljene primjerima.

6. POSUĐENICE KOLEBLJIVA RODA

Prvu skupinu rodno kolebljivih posuđenica čine one imenice koje su u prethodnom poglavlju određene kao hibridne. To su imenice tipa *aga*, *baraba*, *barba*, *efendija*, *harambaša*, *kalfa*, *kolega*, *komšija*, *nono*, *paša* itd. U jednini su za dodjeljivanje roda hibridnim posuđenicama *e*-sklonidbe presudni semantički kriteriji, odnosno referencijalni rod. U množini je nešto drugačije, pa raste utjecaj formalnih kriterija, odnosno utjecaj zadanoga ženskoga roda *e*-sklonidbe. To su obilježja po kojima su hibridne posuđenice potpuno podudarne s domaćim imeničkim hibridima (Pišković 2011: 180). Postoje i posuđenice *e*-sklonidbe koje mogu označavati i muške i ženske referente, a glagolski referenti uz njih mogu biti i muškoga i ženskoga roda. Neke su od tih imenica *beštija*, *bitanga*, *džukela*, *mustra*, *picajzla*. Kod tih se imenica radi o semantičkoj dvorodnosti (Pišković 2011: 181).

Sljedeću skupinu rodno kolebljivih posuđenica čine dvorodne imenice već opisane kao imenice stranoga podrijetla za neživo. One se dakle mijenjaju po *a*-sklonidbi te kolebaju između muškoga i srednjega roda. Neki primjeri tih imenica su *bijenale*, *finale*, *kino*, *labelo*, *trijenale* itd. Do kolebanja pri njihovoj distribuciji po rodovima dolazi zbog konflikta dvaju kriterija, a prvi je utjecaj oblika riječi, te je on usporediv s oblikom domaćih imenica srednjega roda. Drugi je utjecaj neobilježena, muškoga roda u hrvatskome jeziku. U nominativu množine češći je ili jedini moguć oblik srednjega roda, što se može vidjeti u primjerima: *bijenala*, *finala*, *kina*, *labela*, *trijenala*. Muški je rod „donekle uobičajen u imenica *bijenale*, *finale*, *trijenale* (*bijenali*, *finali*, *trijenali*)“ (Pišković 2011: 181).

U sljedeću skupinu spadaju imenice kod kojih dvorodnost korelira s tvorbom množinskih oblika. To je već spomenuto u poglavlju o dvorodnim imenicama.

„To znači da bi one morale imati različite rodne vrijednosti u jednini i množini, ali bi im rod u svakome od tih brojeva morao biti stabilan“ (Pišković 2011: 183). Takvu opisu odgovaraju imenice koje su u jednini muškoga, a u množini srednjega roda. Neki primjeri tih imenica koje su u jednini muškoga roda su *bolero, dinamo, ego, eho, figaro, geto, indigo, kasino, pijano, salto, solo, tornado*, a onih koje su u množini srednjega roda su *bolera, figara, geta, kasina, pijana, salta, sola*. Razlog takvoj kolebljivosti isti je kao u prethodnoj skupini imenica (Pišković 2011: 183).

U posebnu skupinu spadaju nesklonjive posuđenice za neživo jer one često nemaju stabilan gramatički rod, a to su imenice tipa *deci, urdu, menahe, kilo, koine* (Pišković 2011: 185).

Dakle u hrvatskome će jeziku „rod posuđenica iz semantičke jezgre ovisiti o spolu referenta, a rod posuđenica iz semantičkoga ostatka o formalnim obilježjima“ (Pišković 2011: 187). Primarni su čimbenici koji utječu na rod posuđenica u hrvatskome jeziku utjecaj referencijalnoga roda, utjecaj oblika posuđenice i utjecaj neobilježena, muškoga, roda (Pišković 2011: 187).

7. SROČNOST IDVORODNE IMENICE

U poglavlju dvorodne imenice opisane su različite skupine dvorodnih imenica u hrvatskome jeziku. U ovome će se poglavlju provjeriti sročnost s nekim dvorodnim imenicama *e*-sklonidbe, a to su *budala*, *izdajica*, *mušterija*, *kukavica*, *varalica* i *propalica*. Također provjerit će se sročnost s imenicama *bol* i *glad*.

7.1. Sročnost s imenicama *budala*, *izdajica*, *mušterija*, *kukavica*, *varalica* i *propalica*

Kad se radi o imenicama *e*-sklonidbe, može se govoriti samo o sintaktičkoj sročnosti, o semantičkoj i sintaktičkoj te samo o semantičkoj sročnosti (Pišković 2011: 240).

O semantičkoj se sročnosti radi ako imenice označavaju mušku osobu i pokazuju sročnost u muškome rodu. To se vidi u primjerima s imenicom *budala*:

Budala me skoro ubio (Večernji list, 31. siječnja 2020.)

Ali ja (Goran Bare) *sam bio budala pa sam vjerovao* (Večernji list, 19. svibnja 2019.).

Također takva se sročnost može vidjeti i u primjeru s imenicom *kukavica*:

Ako vidite nekoga kako hoda s maskom, nemojte misliti da je on kukavica koji se boji virusa, on zapravo tako pokazuje svoje poštovanje prema vama i pokušava vas zaštititi (Večernji list, 30. ožujka 2020.)

te u primjeru s imenicom *izdajica*:

Snowden nije izdajica, on nije izdao interese svoje zemlje jer nije prenio informacije koje je imao niti jednoj drugoj državi (Večernji list, 2. lipnja 2017.).

U ovim primjerima navedene su imenice u službi subjekta te su dio imenskog predikata.

Kada je riječ o semantičkoj i sintaktičkoj sročnosti, ove imenice označavaju žensku osobu i pokazuju sročnost u ženskome rodu. To se može vidjeti na primjeru imenice *izdajica*:

Ima i onih u kojima se Ajlu optužuje da je izdajica i pohlepnicica, pa do onih grubljih gdje ju se vrijeđa na način na koji se sigurno ne bi trebalo vrijeđati. (Večernji list: 29. srpnja 2014.).

Takva se sročnost može vidjeti i o ovome primjeru s imenicom *varalica*:

Šarapova je varalica kojoj više nije mjesto u tenisu (Večernji list, 10. svibnja, 2017.).

U svim su primjerima promatrane imenice dio imenskog predikata.

Nadalje, o sintaktičkoj se sročnosti radi ako imenice označavaju mušku osobu, a pokazuju sročnost u ženskome rodu. Ako uz te imenice stoje kontrolori ženskoga roda, one mogu referirati i na ženske i na muške osobe. Takva se sročnost može vidjeti na primjeru s imenicom *mušterija*:

Njemačka domina bila je prisiljena platiti 200 eura kazne lokalnoj dobrotvornoj organizaciji, nakon što ju je njezina mušterija optužila da ga je ozlijedila i opljačkala (Večernji list, 10. listopada 2012.).

U ovome se primjeru s imenicom *propalica* također može vidjeti sintaktička sročnost:

Ta propalica (Mike Kim) ne zaslužuje bolje, zato sam to napravio (Večernji list: 13. veljače 2018.)

te u primjeru:

Ne mogu po noći spavati jer razmišljam o tome kolika je propalica Anthony Joshua (Večernji list, 13. kolovoz 2018.).

Služba je promatranih imenica subjekt ili dio imenskog predikata.

Na primjerima je prikazano mogućnost samo sintaktičke, i semantičke i sintaktičke te samo semantičke sročnosti. O takvim se vrstama sročnosti može govoriti kada se radi o imenicama *e*-sklonidbe.

7.1.1. Usklađenost u rječnicima

Stanje pojedinih imenica u Anićeve rječniku (2005) već je spomenuto. Dakle uz imenice *budala* i *kukavica* stoji samo odrednica ženskoga roda, a uz imenice *izdajica*, *mušterija*, *varalica* i *propalica* stoji samo odrednica muškoga roda. U *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (2015) uz imenice *budala*, *izdajica*, *kukavica* (npr. *Pokazao se kao kukavica/ Kukavica si jer nisi na vrijeme dala otkaz*), *varalica* (npr. *Varalice su stigli/ Varalice su stigle*) i *propalica* stoje odrednice i muškoga i ženskoga roda, odnosno istaknuta je dvorodnost. Jedino uz imenicu *mušterija* stoji odrednica ženskoga roda. Na Hrvatskome jezičnome portalu uz imenice *budala* i *kukavica* stoji odrednica ženskoga roda, a uz imenice *izdajica*, *mušterija*, *varalica* i *propalica* stoji odrednica muškoga roda. (tablica 1).

Iz navedenoga se može vidjeti da u najnovijem *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* uz spomenute imenice najčešće stoje odrednice i muškoga i ženskoga roda, odnosno istaknuta je dvorodnost, dok se kod Anića dodjeljuje samo jedna rodna oznaka usklađena s referencijalnim rodnom.

7.2. Sročnost s imenicama *bol* i *glad*

Ove tvorbeno nemotivirane imenice *bol* i *glad* pokazuju sročnost u muškome i ženskome rodu. U ženskome rodu pokazuju sročnost u sljedećim primjerima:

HNK Šibenik se s velikom tugom i boli oprašta od svog vjernog klupskog člana i golmana koji je dugih sedam godina proveo na Šubićevcu (Večernji list 19. kolovoza 2020.)

te:

Glad je zavladala, ali bilo je puno gore u bogatom Beču, nego u Zagrebu (Večernji list, 22. kolovoza 2020.).

Nadalje sročnost u muškome rodu vidljiva je u primjeru:

Siraphop Masukarat u utorak navečer otišao se olakšati na toalet kada je odjednom osjetio snažan bol (Večernji list, 10. rujna 2020.).

Imenica *glad* u hrvatskome jeziku prvobitno je bila muškoga roda. „Obličje *glad,-i* počinje u hrvatski standardni jezik prodirati iz istočnoštokavskih jezika (srpskoga, crnogorskoga) tijekom druge polovice 19. st. i prve 20. st., da bi gotovo potpuna izmjena nastala u drugoj polovici 20. st.“ (Bošnjak Botica, Budja, Hržica 2018: 69).

7.2.1. Usklađenost u rječnicima

U Anićevu rječniku (2005), kako je već ranije spomenuto, uz imenicu *glad* istaknuta je morfološka dvorodnost, a uz imenicu *bol* odrednica ženskoga roda ako označava „osjećaj duhovne patnje i trpljenja“ te odrednica muškoga roda ako označava „osjet tjelesne patnje i trpljenja“. U *Velikome rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* (2015) također uz imenicu *bol* stoje odrednice i muškoga i ženskoga roda (npr. *saviti se od bola/ ljubavne boli*). Uz imenicu *glad* u tome rječniku stoji odrednica ženskoga roda (npr. *Zavladala je glad nakon trogodišnje suše*). Na Hrvatskome jezičnome portalu uz imenicu *glad* također stoji odrednica ženskoga roda, dok je uz imenicu *bol* također odrednica muškoga roda ako se radi o tjelesnoj patnji (npr. *snažni bol*), a odrednica ženskoga roda ako se radi o duševnoj patnji (npr. *teške boli*).

Što se tiče promatranih imenica u navedenim rječnicima, rječnički je opis uglavnom usklađen (usp. tablicu 1). Dakle kod imenice *bol* u navedenim je rječnicima rječnički opis jednak, dok je za imenicu *glad* jedino u Anićevu rječniku (2005) istaknuta morfološka dvorodnost.

Tablica 1. *Kategorija roda u dvorodnim imenicama u relevantnim hrvatskim rječnicima*

	<i>Veliki hrvatskoga rječnik jezika (2005)</i>	<i>Veliki hrvatskog standardnog jezika (2015)</i>	<i>Hrvatski jezični portal</i>
<i>budala</i>	ženski rod	muški rod / ženski rod	ženski rod
<i>izdajica</i>	muški rod	muški rod / ženski rod	muški rod
<i>mušterija</i>	muški rod	ženski rod	muški rod
<i>kukavica</i>	ženski rod	muški rod / ženski rod	ženski rod
<i>varalica</i>	muški rod	muški rod / ženski rod	muški rod
<i>propalica</i>	muški rod	muški rod / ženski rod	muški rod
<i>bol</i>	muški rod „tjelesna patnja“ ženski rod „duševna patnja“	muški rod „tjelesna patnja“ ženski rod „duševna patnja“	muški rod „tjelesna patnja“ ženski rod „duševna patnja“
<i>glad</i>	muški rod / ženski rod	ženski rod	ženski rod

8. ZAKLJUČAK

Naslov rada upućuje na to da je naglasak stavljen na sročnost u dvorodnih imenica. Imenice kolebljiva roda, u koje spadaju dvorodne imenice, vrlo su široka tema te su izazov za istraživanje. Dvorodne su imenice problematične zbog određivanja roda, pa je i samo proučavanje sročnosti s takvim imenicama zanimljivo te je tema opsežna za istraživanje. Neke od spomenutih imenica vrlo čestih u uporabi, kao što su primjerice *varalica*, *izdajica*, *mušterija* i *kukavica*, potvrđuju kolebanje pri određivanju roda jer mogu biti i ženskoga i muškoga roda.

U ovome radu rečeno je nešto više i o gramatičkome, referencijalnome i leksičkome rodu te o definiranju roda sročnošću. Osim dvorodnih imenica, prikazane su osobine i ostalih imenica kolebljiva roda. Status je dvorodnih utvrđen u *Velikom rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića, *Velikom rječniku hrvatskoga standardnoga jezika* te Hrvatskom jezičnom portalu.

Do kolebanja u određivanju roda ne bi dolazilo, ili bi ga barem bilo manje, kada bi rod pojedinih imenica u jezikoslovnim priručnicima bio jednoznačno definiran. U Anićevu rječniku (2005) najčešće se dodjeljuje samo jedna rodna oznaka usklađena s referencijalnim rodom. Kod Anića primjerice uz imenice *izdajica* i *varalica* stoji samo odrednica muškoga roda, a uz imenice *budala* i *kukavica* stoji samo odrednica ženskoga roda. Uz navedene imenice u *Velikome rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (2015) stoje odrednice muškoga i ženskoga roda, odnosno istaknuta je dvorodnost, a na Hrvatskome jezičnome portalu uz navedene imenice stoje iste odrednice roda kao i kod Anića.

Imenice se u hrvatskome jeziku u pravilu sklanjaju po jednoj sklonidbi te pripadaju jednome od tri gramatička roda. Dvorodne se imenice mogu sklanjati prema dvjema sklonidbama, a gramatički rod im se koleba između dvaju rodova, primjerice muškoga i ženskoga ili muškoga i srednjega roda. Gramatički rodovi

dvorodnih imenica nisu u potpunosti zamjenjivi te je najčešće jedan od njih dominantan. Zbog svega toga ove su problematične imenice izazovne za detaljnije istraživanje.

9. POPIS LITERATURE

Izvori

1. Anić, Vladimir. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber, 2005.
2. *Hrvatski jezični portal*. <http://hjp.znanje.hr/>
3. Jojić, Lijljana; Nakić, Anuška; Vajs Vinja, Nada; Zečević, Vesna. *Veliki rječnik hrvatskog standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 2015.
4. <https://www.vecernji.hr/vijesti/viceadmiral-jurio-230-km-h-po-autocesti-morh-porucio-spreman-je-za-sankcije-1376291>
5. <https://www.vecernji.hr/showbiz/goran-bare-s-politicarima-se-uopce-ne-treba-druziti-ja-sam-bio-budala-i-vjerovao-im-1320283>
6. <https://www.vecernji.hr/sport/ajlu-tomljanovic-grubo-vrijedaju-na-facebooku-zbog-odlaska-u-australiju-953081>
7. <https://www.vecernji.hr/vijesti/putin-priznao-bio-sam-na-meti-atentata-nekoliko-puta-1173929>
8. <https://www.vecernji.hr/vijesti/musterija-tuzila-dominu-da-ga-je-ozlijedila-i-opljackala-462758>
9. <https://www.vecernji.hr/vijesti/lauc-nosite-maske-mogu-zaustaviti-sirenje-virusa-1390067>
10. <https://www.vecernji.hr/sport/slucuj-sarapova-pokazao-koliko-je-sport-licemjeran-i-neposten-1168678>
11. <https://www.vecernji.hr/sport/cro-cop-izgubio-zivce-ta-propalica-ne-zasluzuje-bolje-zato-sam-to-napravio-1226015>
12. <https://www.vecernji.hr/sport/udar-na-svjetskog-prvaka-idiot-je-propalica-zbog-koje-ne-spavam-nocu-1263779>
13. <https://www.vecernji.hr/sport/emotivna-objava-sibenika-adio-nas-jakove-1425175>
14. <https://www.vecernji.hr/vijesti/glad-je-zavladala-ali-bilo-je-puno-gore-u-bogatom-becu-nego-u-zagrebu-1425374>

15. <https://www.vecernji.hr/vijesti/sjedio-na-wc-skoljci-a-onda-je-osjetio-snaznu-bol-sve-je-bilo-krvavo-1430322>

Literatura

1. Babić, Stjepan. *Sročnost u hrvatskome književnome jeziku*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998.
2. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. *Gramatika hrvatskoga književnoga jezika*. Drugo izdanje. Zagreb: Školska knjiga, 1990.
3. Barić, Eugenija; Lončarić, Mijo; Malić, Dragica; Pavešić, Slavko; Peti, Mirko; Zečević, Vesna; Znika, Marija. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga, 1995.
4. Pišković Tatjana. *Gramatika roda*. Zagreb: Disput, 2011.
5. Pranjković, Ivo. *Hrvatska skladnja: rasprave iz sintakse hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naknada, 1993.
6. Silić, Josip; Pranjković, Ivo. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
7. Taso, Jasminka. *Semantičke relacije u vezi sa kolebanjem u rodu imenica srpsko-hrvatskoga jezika*. Sarajevo: Institut za jezik u Sarajevu – Filozofski fakultet u Sarajevu, 1998.

Internetski izvori

1. Bošnjak Botica, Tomislava; Budja, Jurica; Hržica Gordana. *Rodovna i sklonidbena dvojnost imenica u hrvatskom jeziku*. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 44/1 (2018), str. 57–88, <https://hrcak.srce.hr/203786>.
2. Pišković, Tatjana. *Sintaktička narav gramatičkoga roda*. *Filologija*, 56 (2011), str. 137–158, <https://hrcak.srce.hr/75521>.

3. Tafra, Branka. *Razgraničavanje roda i spola*. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 27 (2001), str. 251–266, <https://hrcak.srce.hr/68993>.
4. Tafra, Branka. *Rod i broj ispočetka*. Filologija, 49 (2007), str. 211–233, <https://hrcak.srce.hr/33701>.
5. Tafra, Branka. *Vrste imeničke deklinacije*. Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 29/2 (1981), str. 44–47, <https://hrcak.srce.hr/207583>.

10. SAŽETAK

U radu se navode skupine imenica kolebljiva roda, a posebno su istaknute dvorodne imenice. U vezi s tim govori se o sročnosti, gramatičkome, referencijalnome i leksičkome rodu, odnosu sklonidbenim vrstama i rodovima te definiranju roda sročnošću. Prikazane su moguće nejasnoće pri određivanju roda dvorodnih imenica, odnosno u sročnosti s ostalim rečeničnim članovima s kojima ta riječ ostvaruje tu gramatičku vezu. U istraživanju se, na primjerima iz novinski članka jednoga internetskog portala, pokušalo utvrditi koju vrstu sročnosti ostvaruju pojedine dvorodne imenice. U vezi s dvorodnim imenicama postoje nedosljednosti u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika, pa je provedeno istraživanje s ciljem provjeravanja usklađenosti rječničkoga opisa u pojedinim rječnicima.

KLJUČNE RIJEČI: dvorodne imenice, sročnost, rod, sintaksa, hrvatski jezik

Agreement in doublegender nouns in Croatian language

KEY WORDS: doublegender nouns, agreement, gender, syntax, Croatian language